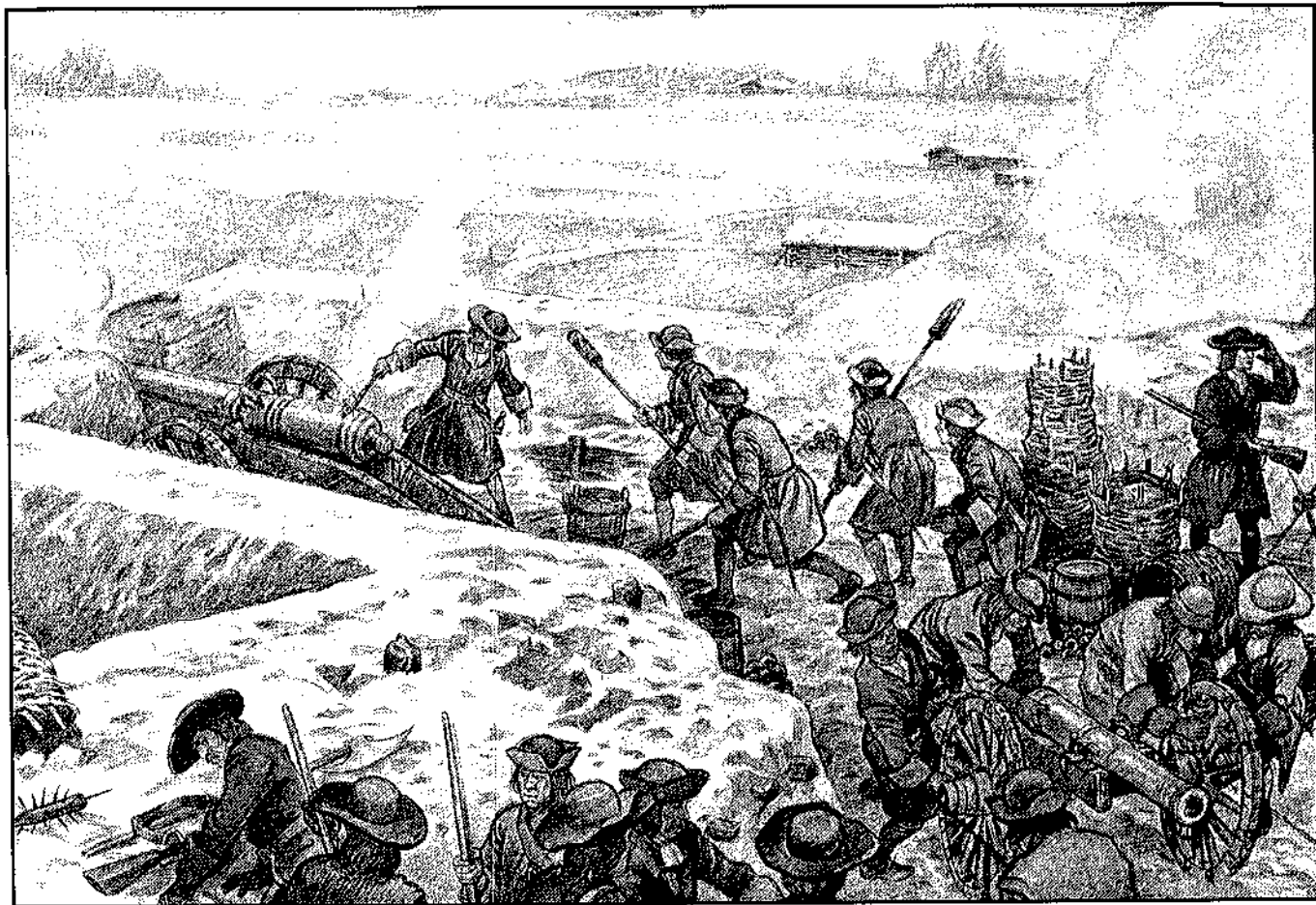

Strategiskt fäste i Värmland

Eda skans och kanonerna i sjön Hugn.

Eda Skans på 1600-talet. Efter en akvarell av Göte Göransson.

Av Bengt Eklund, Karlstads Dykarklubb

Redan på 1000-talet omtalas en körväg mellan Väner och Norge. Edsskogsleden eller Eskoleja. Det var en pilgrimsled som gick förbi Arvika och Eda till Olav den heliges grav i Trondheim. Eda ligger bara någon mil från Norge och har genom sitt strategiska läge alltid haft stor militär betydelse. På andra sidan Edsskogen ligger Kongsvinger med Vingers fästning byggd 1683.

Första gången Edaskogen omnämns i skrifterna är i Egil Skallgrimmassons saga. Där berättas hur Egil vid 900-talets mitt av kung "Hakon den gode" sändes genom Edsskogen för att utkräva skatt av jarlen Arnvid.

Krig som Ribbungefejden 1225, Nordiska sjuårskriget 1563-1570 och Kalmarkriget 1612 är krig som drabbat

edabygden. Mitt under 30-åriga kriget, år 1645, utbröt även krig mot Norge och Danmark, i Värmland kallat Hannibalsfejden. Då transporterades under general Stenbocks ledning 10 st kanoner sjövägen till Eda och Ragnilsrud. Färden gick från Väner, via Byälven, Glavsforden och Ränken till sjön Hugn där 2000 soldater väntade.

En mycket stor del av V:a Värmland lades i det kriget i ruiner. 1657-1658 under kriget mot Danmark, kallat Krabbefejden efter Norges ÖB, påbörjades byggandet av Eda skans. Kung Karl X Gustaf gav order till general Gustaf Oxenstierna att organisera försvaret av Värmland. Han anlade då ett befäst härsläger där Eda skans står idag. Dessutom byggdes tre mindre förskansar.

Efter Roskildefreden 1658 förföll skansen till 1675 då Danmark-Norge förklarade Sverige krig. 1676 gav kung Karl XI order till Erik Dahlberg att åka till Värmland. Efter Dahlbergs besök i Eda reparerades och förstärktes skansen till en lång fyrhörning med spetsbastioner.

Den inre omkretsen blev 1740 fot och vallarna fick trätimring på insidan till åtta fots höjd.

Över- och framsida täcktes med torv. Palissader med en total längd av 2000 fot sattes upp som ett yttre skydd. Bestyckningen bestod av 11 pjäser och bemanningen var 1000 man.

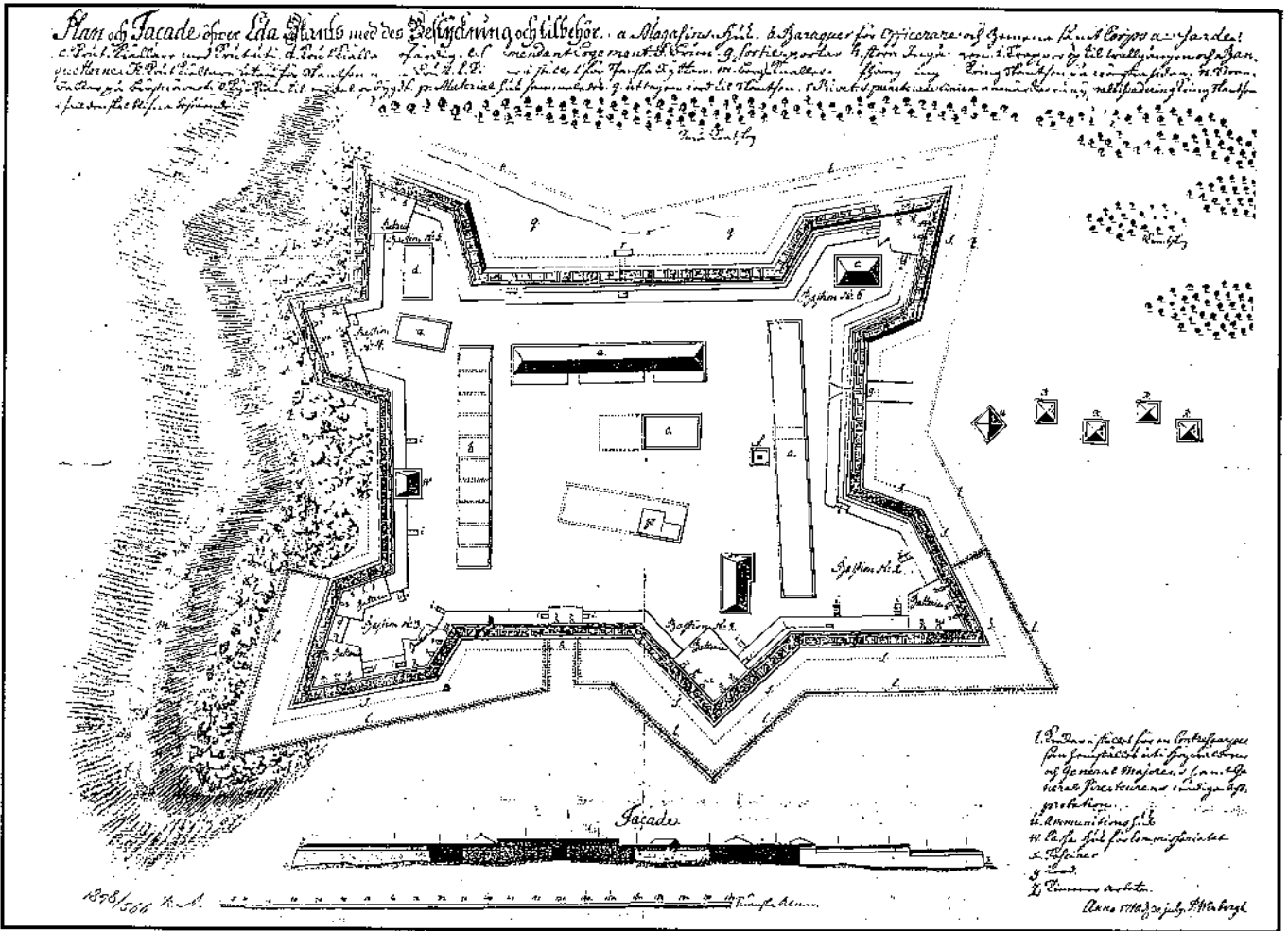
1679 tågade en norsk armé under general Gyldenlöve genom Värmland. Förstörelsen blev enorm.

"Jag tror" skrev generalen i en rapport "att i en sträckning längs grensen av 14-15 mils bredd finnes icke 20 hus kvar".

Den 19 februari samma år anfölls skansen av normännen. Dessa lyckades nå skansens ryggsida och en artilleriell utkämpades. Svenskarnas grövre kanoner fällde dock avgörandet och fick normännen att "likt harevis nesligen knappa sej hädan".

Fälttåg planeras

Kriget hade redan avgjorts i slaget vid Lund 1676 men pågick i ytterligare tre

år. P.g.a pengabrist föll förslaget att göra Eda skans till en permanent förläggning och skansen fick återigen förfalla.

Karl den XII besökte Eda första gången 1717. Planeringen av fälttåget mot Norge pågick och skansen skulle utgöra en förrädsfästning. 7 nya hus

En av kanonerna på Eda skans idag

byggdes och skansen renoverades och gavs ungefär samma utformning som 1676.

Stora mängder materiel samlades där. Här förvarades ex. 20.000 tunnor råg, 15.000 tunnor korn, 18.000 tunnor havre, 500 tunnor salt, 75.000 pund tobak och 2.000 fat brännvin (= 314.000

Eda skans, i rektangulär stjärnform med 600 meter långa jordvallar och sex utbyggda bastioner. Skansen anlades ursprungligen 1657 men har därefter utvidgats och förstärkts vid olika tillfällen. Efter unionen mellan Sverige och Norge 1814 avvecklades anläggningen. Vallarna återger idag 1808 års utseende.

1). Dagsransonen sprit var 8,2 cl. (= en jungfru).

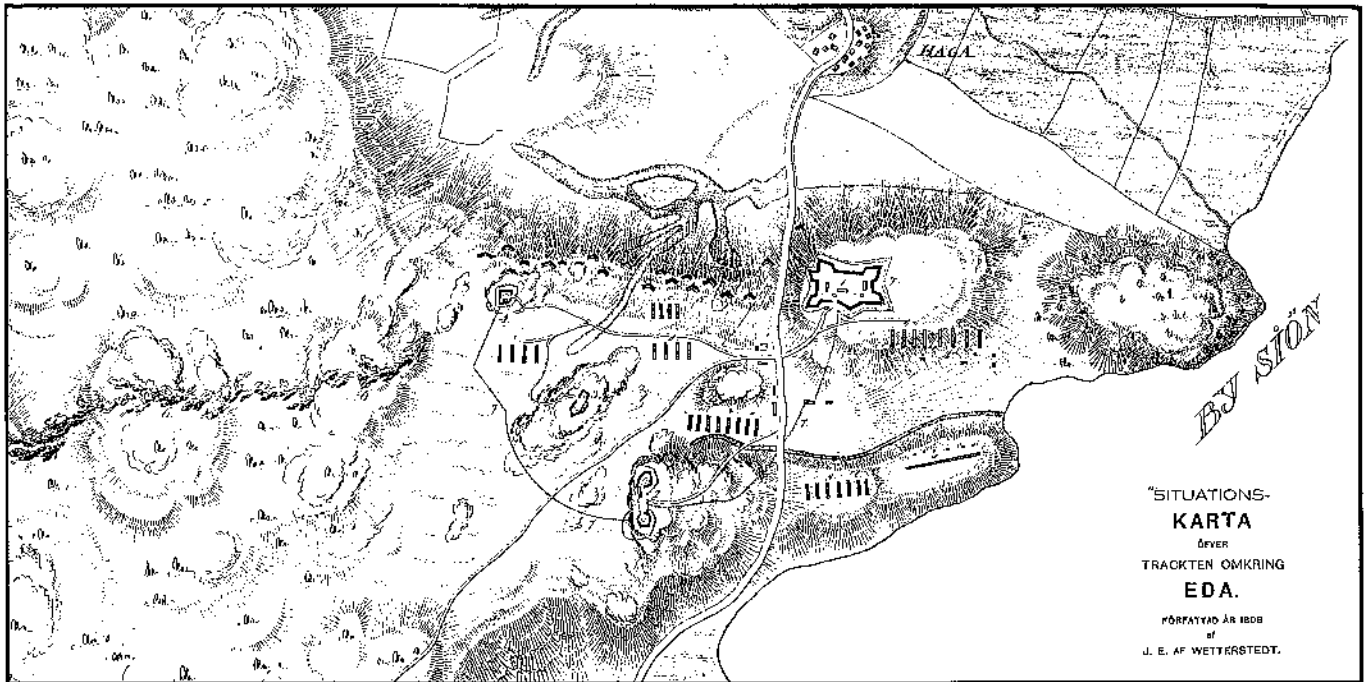
Bestyckningen var 37 pjäser varav åtta st 18-pundiga kanoner och fyra st 16-pundiga mörsare. De längsta kanonerna kallade manna för "Skägge-momma, Nägga och Långa Kari" efter vissa kvinnor i bygden.

Kungen besökte skansen tre gånger under 1718 och stannade vid ett tillfälle en månad. Vid sitt sista besök bodde han hos moran i Väsby, Karin Olsdotter kallad Bästa. Hon fick tre gulddukater av kungen som hon lät infoga i tre silverbägare. En finns kvar idag.

Meningen var att kungen skulle tillbringa nyårshelgen i Eda och nyårsafton på värdshuset i Tälle. Detta var en samlingspunkt för norrmän och svenskar som här drack och sjöng tillsammans. Visor från Tälle finns ännu idag bevarade.

Efter kungens död i Fredrikshald den 30 nov 1718 anfölls skansen i juli 1719. Anfallet stoppades och den norske generalmajoren Budde med soldater återvände hem.

Karta öfver området kring Eda skans ritad av J.E. af Wetterstedt år 1808.

År 1808 var skansen i mycket dåligt skick, endast ett hus fanns kvar och valarna var nästan borta. Danmark-Norge förklarade krig och överstelöjtnant C.E. Wijnblad fick order att re-novera anläggningen. Tre mindre skansar byggdes på höjder i väst och sydväst och skansen rustades upp.

Till skansen beställdes 30 st artilleripjäser från Göteborg och 29 av dem avgick med båt den 8 oktober. Transporten gick via Göta Älv, Vänern, Säffle-Byälven och Glavsfjorden till Sulvik nordväst om Arvika, dit de anlände den 9:e nov.

En del gick landvägen till Eda skans. Enligt en journal från "Tygförrådet vid Eda skans 1808" kan följande läsas: "Nov 15, Emottagit från Göteborg: 16 ??? Mundäcklar till Haubitz st 5, 40 ??? dito till mörsare st 2, Wikter af Jern om Ett Lispund st 6, dito af Metalinsats st 4, Wiktskålar af Mässing med balans st 4, Rikt Machin till Mörsare st 2, dito till Haubitzer st 3, Hand Föreställare för att dra kanoner med hästar.

Klubber st 3, Brandt Rörs Såg st 1, Linialer st 7, Ladd Machiner till Haubitzer st 4 och påsättare af Träd st 3".

Kronopråmen Kantinen

Hur mycket som gick land- resp. sjövägen är oklart. Vad man vet är att "Kronopråmen Kantinen" tog fem pjäser med tillbehör från Ränkesed strax norr om Sulvik genom sjön Ränken till Hugn. Målet var bryggan i Ragnilsrud där en stensatt väg ledde upp till Eda skans. Ca 700 m före bryggan vältte pråmen med last och 11 mans besättning. Pjäserna var två st 40-pundiga mörsare och tre st 16-pundiga haubitzer. Hur det gick med folket ombord är oklart. Kunde en soldat simma 1808 och kunde han simma 30 m i den tidens kläder i vatten som höll en temperatur av fem till sju grader?

Det fuskades med siffrorna på avlidna p.g.a. det stora antalet döda i fältsjukan och veneriska sjukdomar. Vid vissa tillfällen det året var mellan 25 och 30 % sjuka och många dog. Bl. a. på gården Anneborgs ägor, ca två km

söder om skansen ligger 4-600 soldater begravda.

Överkrigskommissarie Carl Drysell berättar följande från en inspektionstur i slutet av maj 1718:

"Sedan rider vi ned till stranden av Hugn vid viken söder Ragnilsrud - det tar bara en kvart - och se där några arbetare i färd med att uppföra "stora bryggan", samt prämbryggmästaren Erik Andersson, som på en nyanlagd slip arbetar på Kronopråmen Cantinen, vilken skall förmedla transporter mellan Ränkesed och Ragnilsrud".

Eda skans utsattes ej för något anfall under 1808-9. Norrmännen hade god kännedom om skansens eldkraft och antalet pjäser var mellan 29 och 32 st. General Adlersparre som var befälhavare ingick stillestånd med norrmännen i november 1808 och tågade i mars 1809 mot Stockholm för att avsätta Gustaf IV Adolf.

Några år senare i samband med kriget mot Napoleon rustades skansen återigen. Mindre gränsfejder, de sista i Värmland, ägde rum under sensommaren 1814. Senare samma år ingick Norge och Sverige en union och skansen avvecklades. Pjäser och förråd transporterades bort, byggnaderna och en del material såldes på auktion den 24 april 1815 och skansens militära profil raderades bokstavligen bort.

Under åren 1938-49 restaurerades Eda skans av Eda Hembygdsförening m.fl. Då hämtades en del av de gamla kanonerna tillbaka från Läckö Slott.

Källor:

Furtenbach: Eda skansar
v. Schoultz: Värmländsk Historia
Krigsarkivet Stockholm
Evert Magnor, Ämottfors
Privata arkiv